

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Москалюк Н.В.

Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

В статті розглянуто компетентнісний підхід в системі підвищення професійної підготовки студентів вищих навчальних закладів освіти. Проведено аналіз психолого-педагогічної літератури. Доведено роль професійної підготовки студентів навчальних закладів. Висвітлено роль компетентності майбутніх вчителів у підвищенні їх конкурентоздатності. Також здійснено аналіз понять «компетентність», «компетенція», «компетентний» та ін.

Ключові слова: компетентність, компетентнісний підхід, професійна компетентність, майбутні вчителі, знання, уміння, навички.

Постановка проблеми. Сучасний етап розвитку України перебуває у період реформування певних ланок системи освіти на основі положень закону «Про освіту». Реформа передбачає, з одного боку, створення необхідних умов для творчого росту, підвищення кваліфікації та сучасної підготовки вчителів, з іншого – залучення до системи освіти талановитих спеціалістів, здатних на високому рівні здійснювати навчально-виховний процес, оволодівати новими технологічними та інформаційними системами, виховувати в учнів духовні та моральні якості, готувати спеціалістів високої кваліфікації. Як стверджує міністр освіти і науки України Л. Гриневич: «Вчитель – ключова постать. Він закриває за собою двері в клас, і як навчає – його відповідальність».

Однією з найважливіших особливостей вищої педагогічної освіти є зростання значення компетентності майбутнього фахівця. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, необхідними для його плідної професійної діяльності, а й реалізує їх у своїй роботі; завжди саморозвивається та виходить за межі своєї дисципліни; вважає свою професію великою цінністю. У наш час потреба в компетентності є найголовнішою ознакою та потребою кожної людини. Компетентність допомагає фахівцеві ефективно вирішувати різноманітні завдання, які стосуються його професійної діяльності. Вона сприяє формуванню конкурентоспроможного фахівця на ринку праці, здатного адаптуватися до змін, вільно володіти професією та орієнтуватися в суміжних галузях діяльності, соціальної і професійної мобільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведений аналіз літературних джерел засвідчує, що різні аспекти проблеми компетентності в Україні і закордоном висвітлювали: А. Василюк (сучасні підходи до компетентності вчителя у Польщі) [3], С. Гончаренко (тлумачення явища компетентності) [13], О. Локшина (розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу) [9], О. Овчарук (нові орієнтири освітніх інновацій в Україні у контексті компетентнісного підходу до формування змісту шкільної освіти, європейські підходи до проблеми компетентності) [10], О. Пометун (компетентнісний підхід – най-

важливіший орієнтир розвитку сучасної освіти) [12], Дж. Рамен (компетентність у сучасному суспільстві: виявлення, розвиток і реалізація) [14], І. Тараненко (компетентність як здатність до найефективнішого застосування знань) [18], І. Ящук (життєва компетентність особистості) [21], А. Бермус (проблеми та перспективи реалізації компетентнісного підходу в освіті) [2], І. Зимня (ключові компетенції як нова парадигма результатів сучасної освіти) [6] та ін.

Мета статті. Розглянути компетентнісний підхід в системі вищої освіти як один із засобів підвищення професійної підготовки студентів майбутніх вчителів для задоволення потреб школи у фахівцях нового типу.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні існує потреба розвитку такої моделі освіти, яка б забезпечувала і сприяла формування у майбутніх спеціалістів ще в студентські роки стійкого наукового інтересу до знань, озброєння їх уміннями, необхідними для дослідницької діяльності, розвитку таких здібностей, які б забезпечували можливість їм після закінчення навчального закладу творчого професійного зростання, бути конкурентно-спроможним на ринку праці. Як зазначає П. Горкуненко, підготовка сучасного фахівця неможлива без розвитку творчих здібностей, залучення їх науково-дослідної роботи, оволодіння ними навичками наукової і практичної діяльності, без їх уміння самостійно розв'язувати поставлені завдання, без виховання у них прагнення до постійної і систематичної самоосвіти [5, с. 34].

Поняття «компетентність» перебуває нині в епіцентрі світової думки, оскільки воно розкриває якісно нові перспективи розуміння місії школи, життєвих результатів освітньої діяльності. В основі концепції компетентності лежить ідея виховання компетентної людини та працівника, який не лише має необхідні знання, професіоналізм, високі моральні якості, але й уміє адекватно діяти у відповідних ситуаціях, застосовуючи ці знання і беручи відповідальність за певну діяльність. Тільки тоді система освіти може вважатися ефективною. Незважаючи на те, що термін «компетенція», «компетентний», «компетентність» часто зустрічаються в педагогічній літературі, вони не є однозначними і, за висловами деяких європейських педагогів (Г. Халаш, Д. Куллахан та ін.), безпроблемними. Одні дослідники визначають компетенцію як готовність

спеціаліста застосовувати на практиці отримані знання, інші – як здатність вирішувати проблеми. Однак більшість дослідників погоджуються з думкою, що компетенція ближча до розуміння «знаю, як», ніж до «знаю, що».

Аналіз літературних джерел засвідчив, що вперше поняття «компетенція» було вжите у США в 60-і роки ХХ ст. в контексті діяльнiсного навчання і передбачало підготовку спеціалістів, здатних конкурувати на ринку праці [19, с. 237]. Після того поняття компетентності розглядали на різних рівнях і під різними кутами зору вітчизняні й зарубіжні науковці. Однак й досі немає чіткого розмежування вживання термінів «компетентність» та «компетенція». Слід зауважити, що термін «компетенція» почав використовуватися спочатку лише у сфері лінгводидактики, а термін «компетентність» більшою мірою був зорієнтований на професійну освіту.

На думку І. Чемерис така невідповідність виникла, очевидно, після розгляду перекладу рекомендацій Ради Європи, інших міжнародних документів, коли англійське *competency* помилково перекладалося на співзвучний йому український відповідник «компетенція». Одному англійському *competency(e)* відповідають обидва українських відповідники – «компетентність» і «компетенція» [20, с. 85].

Українські вчені по-різному тлумачать поняття компетентність. Найбільшого поширення в нашій науковій літературі набуло визначення компетентності як «сукупності знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [13].

«Словник іншомовних слів» [16, с. 345] визначає поняття «компетенція», як коло повноважень певної організації, установи або особи; коло питань, в яких дана особа має певні повноваження, знання, досвід. У межах своєї компетенції особа може бути компетентною або некомпетентною в тих чи інших питаннях, тобто мати або набути компетентність (компетентності) у певній сфері діяльності.

С. Сисоева пропонує визначення компетентності як специфічної здібності, яка необхідна для ефективного виконання конкретної дії у конкретній предметній галузі, що включає вузькоспеціальні знання, специфічні предметні навички, способи мислення, а також розуміння власної відповідальності за власні дії» [15, с. 25].

На думку Л. Коваль компетентність – важлива складова професіоналізму майбутнього вчителя. Компетентний учитель – це професіонал, який не лише отримав повний обсяг знань з предмета, а й уміння сформувати внутрішню мотивацію пізнавальної діяльності учня, чітко, логічно і доступно викласти свої думки, під час уроку організувати співробітництво, знайти шляхи оптимального спілкування, вміння розкрити творчий потенціал, розвивати мислення [8, с. 42].

В. Александрова стверджує, що природа компетентності така, що вона може проявлятися лише в органічній єдності з цінностями людини, тобто в умовах глибокої особистісної зацікавленості в певному виді діяльності. Отже, цінності є основою будь-яких компетенцій. Кожна компе-

тентність побудована на комбінації взаємно відповідних пізнавальних відношень та практичних навичок, цінностей, емоцій, поведінкових компонентів, знань і вмінь, всього того, що можна мобілізувати для активної дії [1, с. 3].

На думку В. Александрової основними складовими компетентності є: по-перше, знання, але не просто інформація, а швидко змінювана, динамічна, різноманітна, яку треба вмінти знайти, відсіяти від непотрібної, перевести у досвід власної діяльності; по-друге, вміння використовувати ці знання у конкретній ситуації; розуміння, яким чином можна набути цих знань, для якого знання який метод потрібний; по-третє, адекватне оцінювання себе, світу, свого місця в світі, конкретного знання, необхідності чи зайвості його для своєї діяльності, а також методу його набуття чи використання [1, с. 4].

У сучасній психологічній літературі поняття «компетентність» трактується як готовність до діяльності. Так, С. Зигмантович [7], розглядаючи компетентність як інтегровану якість особистості, вважає що ця якість проявляється в загальній здібності і готовності до діяльності, яка базується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання і зорієнтованих на самостійну та успішну участь у діяльності.

Сучасний учитель повинен вмінти і сам навчити учнів творчо засвоювати знання, критично осмислювати здобуту інформацію. На думку Т. Вольфовської, компетентність – необхідний людині рівень сформованості досвіду міжособистісної взаємодії, щоб успішно функціонувати в суспільстві з урахуванням власних здібностей і соціального статусу [4, с. 21].

Важливе зауваження робить Т. Сорочан, яка зазначає, що компетенцію можна розглядати «як можливість установлювати зв'язок між знанням і ситуацією, як здатність знайти, виявити процедуру (знання і дію), що підходить для розв'язання проблеми. Мати компетенцію – не означає бути вченим або освіченим. Мати компетенцію – означає опанувати вмінням, бути здатним виявити в даній ситуації набуті знання й досвід» [17, с. 11].

Ми погоджуємося з думкою вчених, які під компетентністю людини розуміють спеціальним шляхом структуровані набори знань, умінь, навичок і ставлень, що набуваються у процесі навчання, а компетенції визначають як коло повноважень якої-небудь організації, установи чи особи.

Таким чином, більшість учених під компетентністю людини розуміють певним чином структуровані (організовані) набори знань, умінь, навичок і стосунків, які набуваються у процесі навчання.

Особливу роль у формуванні компетентності особистості майбутнього фахівця відіграє компетентнісний підхід у системі вищої освіти. У науковому розумінні поняття «підхід» трактується як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності. Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань та способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе в різних галузях своєї життєдіяльності. Найголовніша специфіка компетентнісного підходу полягає в тому, що засвоюються не «готові знання», що передає

викладач, а «прослідковуються умови походження даного знання» [11].

Навчальний процес у вищому навчальному закладі має бути, по-перше, спрямований на реалізацію конкретних завдань, передбачених реформою школи; по-друге, імітацією того середовища, в якому доведеться працювати майбутнім учителям; по-третє, має виробляти в студентів уміння і навички розв'язання практичних завдань. Студенти повинні вміти самостійно і науково приймати рішення; конструювати нові плани; створювати і перевіряти гіпотезу, визначати послідовність дій своєї діяльності; розробляти методику за якою буде проходити спостереження, вивчення досвіду, експерименту; встановлювати зв'язки і відношення між педагогічними явищами; обробляти отримані результати, факти; формулювати висновки з проведеної роботи тощо.

Розвиток інтересу студентів до навчальних і наукових досліджень забезпечує фахову підготовку майбутніх фахівців. Дослідницькі уміння як базові компоненти особистості виражають провідні характеристики процесу творчого її станов-

лення, відображають універсальність її зв'язків з оточуючим світом, ініціюють здатність до творчої самореалізації, визначають ефективність пізнавальної діяльності, сприяють перенесенню знань, умінь і навичок дослідницької діяльності в будь-яку галузь пізнавальної і практичної діяльності людини. Саме тому в процесі підготовки фахівців у вищому навчальному закладі всі зусилля повинні бути спрямовані на високий рівень професіоналізму, поєднаний з високою, культурою й гуманістичними світоглядними позиціями.

Висновки і пропозиції. Аналіз наявних наукових надбань свідчить про те, що зазначена проблема вивчена аспектно; напрацьовані матеріали мають переважно прикладний характер, стосуються конкретно-методичних аспектів професійної компетентності фахівця. Обраний нами напрям дослідження знайде своє продовження у вивченні процесу розвитку професійної компетентності у студентів майбутніх вчителів з імплементацією визначених принципів формування готовності до організації дослідницької діяльності учнівської молоді.

Список літератури:

1. Александрова В. С. Педагогічна рада «Шляхи формування компетентностей учнів» / В. С. Александрова // Управління школою. – 2008. – № 6. – С. 2–6.
2. Бермус А. Г. Проблемы и перспективы реализации компетентного подхода в образовании [Електронний ресурс] / А. Г. Бермус. – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2005/0910-12.htm>
3. Василюк А. В. Вступ до спеціальності: навчальний посібник / А. В. Василюк. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 70 с.
4. Волобуєва Т. Б. Оновлення змісту професійної компетентності педагогічних кадрів / Т. Б. Волобуєва // Рідна школа. – 2006. – № 3. – С. 21–23.
5. Горкуненко П. П. Зміст і структура дослідницьких умінь студентів / П. П. Горкуненко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки. – Київ–Запоріжжя. – 2003. – Вип. 29. – С. 144–151.
6. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата современного образования [Електронний ресурс] / И. А. Зимняя // Интернет-журнал «Эйдос». – Режим доступу: <http://www.eidos.ru/journal/2006/0505.htm>
7. Зыгмантович С. В. Компетентностный подход к профессиональной подготовке будущих библиотекарей. [Электронный ресурс] / С. В. Зыгмантович. – Режим доступа: <http://gpntrb.ru/win/inter-events/crimea2005/disk/31.pdf>
8. Коваль Л. В. Технологічні карти у професійній підготовці майбутнього вчителя початкової школи / Л. В. Коваль // Початкова школа. – 2005. – № 5. – С. 37–42.
9. Локшина О. І. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу / О. І. Локшина // Шлях освіти. – 2007. – № 1. – С. 16–20.
10. Овчарук О. В. Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти / О. В. Овчарук / Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. – К.: К.І.С., 2003. – 296 с.
11. Пільчук Т. В. Формування самоосвітньої компетентності. Методи та проблеми / Т. В. Пільчук // Управління школою. – К. – 2008. – № 6. – С. 11–14.
12. Пометун О. І. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти [Електронний ресурс] / О. І. Пометун. – Режим доступу: <http://visnyk.jatp.org.ua>
13. Професійна освіта: Словник: навчальний посібник / Уклад. С. У. Гончаренко, І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін. / [За ред. Н. Г. Ничкало]. – К.: Вища шк., 2000. – 380 с.
14. Равен Дж. Педагогическое тестирование: проблемы, заблуждения, перспективы / Дж. Равен. – М.: Когито-Центр, 1999. – 144 с.
15. Сисоева С. О. Педагогічні технології: проблеми, пошуки, перспективи впровадження / С. О. Сисоева // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2002. – № 6. – С. 15–26.
16. Словник іншомовних слів / За ред. акад. О. С. Мельничука. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1977. – 775 с.
17. Сорочан Т. М. Характеристика професіоналізму управлінської діяльності керівників шкіл на засадах компетентнісного підходу / Т. М. Сорочан // Шлях освіти. – 2005. – № 3. – С. 9–12.
18. Тараненко І. Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції: досвід європейських країн [Електронний ресурс] / І. Г. Тараненко. – Режим доступу: <http://library.rehab.org.ua/ukrainian/prof/taranenko>
19. Тинкалюк О. В. Дефініції понять «компетентність» і «компетенції» у педагогічній науці / О. В. Тинкалюк // Наук. зап. Тернопіл. нац. ун-ту ім. Володимира Гнатюка. – Серія: Педагогіка. – 2007. – № 9. – С. 235–242.
20. Чемерис І. М. Нові вимоги до спеціаліста: поняття компетентності й компетенції / І. М. Чемерис // Вища освіта України. – 2006. – № 2 (20). – С. 84–88.
21. Ящук І. П. Моральний досвід у формуванні життєвої компетентності особистості / І. П. Ящук // Шлях освіти. – 2001. – № 3. – С. 32–34.

Москалюк Н.В.

Тернопольский национальный педагогический университет
имени Владимира Гнатюка

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ В СИСТЕМЕ ПОДГОТОВКИ К ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

В статье рассмотрен компетентностный подход в системе повышения профессиональной подготовки студентов высших учебных заведений. Проведен анализ психолого-педагогической литературы. Доказана роль профессиональной подготовки студентов учебных заведений. Освещена роль компетентности будущих учителей в повышении конкурентноспособности. Также осуществлен анализ понятий «компетентность», «компетенция», «компетентный» и др.

Ключевые слова: компетентность, компетентностный подход, профессиональная компетентность, будущие учителя, знания, умения, навыки.

Moskalyuk N.V.

Ternopil National Pedagogical University V. Hnatyuk

PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS IN TRAINING SYSTEM FOR TEACHING ACTIVITIES

Summary

In this article the competency approach for improving the system of training of students of higher educational institutions. The analysis of psychological and pedagogical literature. Proven role of training students of educational institutions. The role of competence of teachers in enhancing their competitiveness. Also, the analysis of the concepts of «competence», «competence», «competent» and others.

Keywords: competence, competence approach, professional competence, future teachers, knowledge, abilities, skills.